
KİTABXANAŞÜNASLIQ

**KİTABXANA FONDU
ÜMUMBƏŞƏRİ SƏRVƏTİN MƏCMUSUDUR****A.A.XƏLƏFOV**
Bakı Dövlət Universiteti

Məqalədə kitabxana fondu anlayışı, müasir şəraitdə kitabxana fondlarının formalaşdırılmasının elmi-nəzəri problemləri araşdırılmışdır.

Beş min ildən artıq tarixi olan kitabxanalar bəşər mədəniyyətinin formalaşmasında həmişə öncül cərgədə olmuş, təhsilin, elmin, mədəniyyətin inkişafına böyük töhfələr vermişdir. Kommunikasiya sistemlərinin əsas həlqələrindən biri kimi kitabxanaların ənənəvi rolu mədəni irsin toplanıb saxlanmasıdan, qorunmasından və nəsilən-nəsilə ötürülməsindən ibarət olmuşdur.

Kitabxanalar həmçinin cəmiyyətin formalaşmasında və təkmilləşməsində iştirak edən digər mədəni sistemlərin də dəyərlərini ötürə bilər və həqiqətən də, bunu etməyə borcludur. Ancaq kitabxanaların tarixi inkişaf prosesində məlum olmuşdur ki, kitabxanalar bilavasitə onların qarşısında duran vəzifələrdən, dəyərlər sistemindən uzaqlaşsa, mədəniyyətdə baş verən dəyişikliklərə cavab verə bilməsə, yeniliklə ayaqlaşmaqdan məhrum olsa, bir də görür ki, sosial məqsədi yoxdur və mədəniyyət onu taleyin hökmünə buraxıb¹. Belə bir mürəkkəb şərait kitabxanalara öz vəzifələrini daha dərindən düşünməyi, öz işini ciddi elmi əsaslar üzərində qurmağı tələb edir.

Məlumdur ki, kitabxananın strukturunu təşkil edən 4 elementdən biri kitabdır (sənəddir). Kitabsız kitabxananı düşünmək mümkün deyildir. Qədim dünyada yaranmış ilk kitabxanalardan başlamış zəmanəmizə qədər kitabxanalar milli, mədəni sərvət kimi qiymətləndirilərkən, həmişə qiymətləndirilməyən kitabxanalarda saxlanılan kitablardır. Kitab bilik mənbəyidir, bəşəriyyətin tarixi yaddaşdır, mənəviyyətdir, elmi kəşfləridir, mədəniyyətidir, texniki nəaliyyətidir, xalqların soy köküdür, dilidir, milli mentalitetidir, əsrlərin arxasından gələn səsidir, ünüdür. Bir sözlə, keçmişlə bu günü bağlayan, bu günlə sabahı əlaqələndirən əsas ünsiyyət vasitəsidir. Məhz buna görə-

¹ Шира Д.Ж. Введение в библиотековедение. М., 1983, с.72.

dir ki, hər bir xalq öz milli varlığının, öz düşüncə tərzinin, öz mənəviyyatının əsası hesab etdiyi kitab mədəniyyətini yüksək qiymətləndirir, kitabı sevir, onun qorunub saxlanması, kitabxanalar yaradılması uğrunda mübarizə aparır.

Kitab hər bir xalqın mədəniyyət göstəricisidir, elmi-mədəni irsidir, əcdadlarının, ata-babalarının, böyük və görkəmli şəxsiyyətlərin, filosofların, mütəfəkkirlərin, alimlərin, yaradıcı ziyalıların ruhudur, onların gələcək nəsillə vəsiyyətidir.

Mən deyərdim ki, xalqımızın fəlsəfi təfəkkürünün, mənəvi ruhunun, əxlaqi kamilliyinin məhsulu olan qiymətli kitablarını: “Avesta”, “Kitabi-Dədə Qorqud”, Nizaminin, Füzulinin, M.F.Axundovun, A.Bakıxanovun, N.Nərimanovun, S.Vurğunun, Heydər Əliyevin və başqa şəxsiyyətlərin kitabları xalqımızın kitab mədəniyyəti xəzinəsi, həmişə qürur mənbəyi olub. Işıq və enerji mənbəyi olan bu kitablar daim xalqımızın mədəniyyətə, tərəqqiyə doğru yönəlmiş inkişaf yolunu işıqlandırmışdır.

Beləliklə, kitabxanaların inkişaf və təkamül yolu kitab mədəniyyətinin yaranması, formalaşması və təkmilləşməsi yolundan keçmiş, kitab toplamaq, onun kolleksiyasını yaratmaq, onu qoruyub saxlamaq, gələcək nəsillərə ötürmək qaydaları meydana gəlib, bəşəri təcrübəyə çevrilmişdir. İlk kitabxanaların kitab toplamaq təcrübəsi kitab fondlarının yaranması üçün örnək olmuşdur.

“Fond” latın sözü olub, hərfi mənası “alt”, “torpaq”, “bünövrə”, “nüvə” deməkdir. Qədim kitabxanalar kitabsaxlayıcı (biblioteka) adlanırdı. Sonralar kitabxanalar inkişaf etdikcə, kitabxana anlayışı ilə kitab fondu anlayışı bir-birindən kəskin sürətdə fərqləndiyi ortaya çıxdı. Kitabxana bir çox komponentləri özündə birləşdirən sosial institutdursa, kitabxana fondu onun ayrılmaz tərkib hissəsidir.

Kitabxanaşünaslıqda fond termini XX əsrdən işlənməyə başlanmışdır. “Kitabsaxlayıcı” termini uzun illər keçdiyi təkamül prosesində daha anlaşıqlı və elmi bir termin olan “fond” termini ilə əvəz edilmişdir. “Fond” termininin meydana gəlməsi və yaxın zaman kəsiyində beynəlxalq istilaha çevrilməsi, onun dünya kitabxanaşünaslığında xüsusi anlayış kimi qəbul edilməsinə səbəb oldu. Kitabxana fondu anlayışı kitabxanaşünaslığın mühüm anlayışlarından biri kimi elmi dövriyyəyə daxil edilərək tədqiq edilməyə, kitabxana fondunun yaradılması üçün yeni elmi üsulların, ideya və nəzəriyyələrin yaradılmasına gətirib çıxardı.

Kitabxana fondu anlayışı

Kitabxana fondunun formalaşdırılmasının əsas əlamətlərini, xüsusiyyətlərini ümumiləşdirən, kitabxana fondu anlayışı, bilavasitə kitabxana-informasiya kütləsinin formalaşması nəzəriyyəsinə əsaslanaraq, olduqca mürəkkəb bir proses olan kitab fondunun formalaşdırılmasının elmi əsaslarını, kitabxana fondunun bütövlüyü, tamlığı prinsiplərini və perspektiv inkişaf istiqamətlərini müəyyənləşdirir.

Kitabxana fondunun formalaşması olduqca mürəkkəb, dinamik, cəmiyyətdə baş verən hadisələrlə əlaqədar, daim yeniləşən və təkmilləşən bir proses olduğundan, onun həmişə diqqət mərkəzində olmasına və bu işin təşkilinə kitabxananın bütün kadr potensialının cəlb edilməsinə böyük tələbat vardır. Kitabxanaların formalaşdırılması onların qarşısında duran vəzifələrə, kitabxanaların yerləşdiyi ərazinin xüsusiyyətlərinə, iqtisadi inkişaf problemlərinə, oxucu kontingentinin sosial və elmi-mədəni tələblərinə uyğun olaraq aparılmalıdır.

Kitabxana fondlarının formalaşmasına kitabxananın fəaliyyət göstərdiyi ərazidə yaşayan görkəmli ziyalıların, alimlərin, müəllimlərin, həkimlərin müxtəlif sahələr üzrə mütəxəssislərin və fəal oxucuların cəlb edilməsi də olduqca zəruridir.

Kitab, ilk növbədə, milli sərvətdir. Milli sərvət olan kitablar, onu yaradan xalqın milli sərvəti olmaqla yanaşı ümumbəşəri sərvətdir. Biliyin, elmin vətəni yoxdur. Bir ölkədə yaranmış elm, bütün dünyaya məxsusdur. Mütəfəkkirlərin, yaratmış olduğu elm, mədəniyyət tez bir zaman icərisində bütün bəşəriyyətin malına çevrilir. Bütün elmi nəailiyyətləri əks etdirən kitablar ölməzdir. Dünyanın böyük şəxsiyyətlərinin, filosoflarının, alimlərinin, yazıçı və şairlərin yaratdığı sənət inciləri, bilik mənbəyi, elm və mərifət mənbəyi olan kitablar böyük mütəfəkkirlərin ruhudur. Ruh isə ölməzdir. Min illər bundan əvvəl yaşamış dünyanın dahi şəxsiyyətlərinin ölməz əsərləri bu gün də insanlara onun elminə, təhsil və tərbiyyəsinə, mədəni inkişafına xidmət edir. Bu kitabları dünya mədəniyyətinə bəxş edənlər, milli mənsubiyyətindən asılı olmayaraq dünyanın bütün millətlərinə, bəşəriyyətə xidmət edir. Deməli hər şey insanlara qalır. Kitablarda insanlara qalır, insanlığa xidmət edir. Bəşər mədəniyyətinin qoyub getdiyi elmi, ədəbi-bədii, fəlsəfi irs bütövlükdə bəşəriyyətə məxsusdur. Ona görə də kitabxana statusuna malik bütün müəssisələr formalaşarkən əsirlərin yadigarı olan əsərlərlə komplektləşməyə xüsusi qayğı ilə yanaşılmalı, bəşəri dəyərə malik olan qiymətli yadigarlar kitabxana fondlarında toplanmalıdır.

Beləliklə, bütün bunlardan aydın oldu ki, kitabxana fondunun formalaşması prosesi mürəkkəb və daim diqqət tələb edən bir sistemdir. Bu sistemin yaradılması və idarə edilməsi üçün kitabxana özünün bütün maddi və kadr

potensialından məqsədyönlü istifadə etməli, sistemin qüsursuz işləməsini təmin etməlidir. Kitabxana fondu tək-cə kitabdan (sənəddən) ibarət deyildir kitabxana fonduna kitab, jurnal, qəzet, not, kart, izoqrafiya, audiovizual materiallar (diofilmlər, mikrofilmlər, maqnit lentləri, plastinkalar) elektron vasitələr, disklər, elektron kitablar, video-kasetlər, telefilmlər, patentlər, disklər və s. daxildir. Kitabxana fondunun yaradılması, sistemləşdirilməsi, təsnifləşdirilməsi, düzülməsi və idarə edilməsini təmin edən amillər icərisində, kitabsaxlayıcının yaradılması, onun müasir texniki vasitələrlə təmin edilməsi, avtomatlaşdırılması işi mühüm elmi-texniki əhəmiyyət kəsb edir. Kitabsaxlayıcının qurulması fondun formalaşması üçün şərait yaratmaqla vahid kitabxana fondu yaratmağa, fondun bütövlüyünü təmin etməyə imkan verir. Kitabxana fondunda saxlanılan nəşrlərin tipindən və növündən asılı olaraq böyük kitabxanalarda kitabxana fondunun strukturunda ixtisaslaşdırılmış müxtəlif fondlar: kitab fondu, qəzet fondu, jurnal fondu, əlyazmalar fondu, audiovizual vasitələr fondu, elektron kitablar fondu, nadir kitablar fondu və s. ola bilər.

Fondun tərkibini diqqətlə nəzərdən keçirdikdə, müasir informasiya cəmiyyəti şəraitində zamanın tələbi ilə informasiya cəmiyyətinin qarşıda qoyduğu vəzifələr və texnoloji tərəqqi nəticəsində, ümumiyyətlə, kitabxana işi quruculuğunda, fondların formalaşması prosesində ciddi islahatların baş verdiyi meydana çıxır. Bu islahatların aparılması qaçılmazdır. Çünki yeni zaman, yeni cəmiyyət özü ilə birlikdə yeni texnologiya, texnoloji tərəqqi, ümumiyyətlə, yeni inkişaf gətirir. Əgər kitabxanalar informasiya cəmiyyətinin qarşıda qoyduğu yeni islahatlarla ayaqlaşma bilməsə, öz sosial funksiyalarını yerinə yetirməkdə çətinlik çəkər, sosial institut kimi öz fəaliyyətini dayandıra bilər.

Doğrudur, hələ də cəmiyyətdə bu islahatların normal şəraitdə, dialektik inkişaf baxımından aparılmasına mane olan sağ və sol qüvvələr (kitabxanaçıları və informatiklər) vardır. Bu qüvvələr icərisində mənim sağlar adlandırdığım mühafizəkar kitabxanaçıları, ənənəvi kitabxanaçılıqdan bərk-bərk yapışaraq cəmiyyətin informasiya tələbatının ödənilməsi şəraitində baş verən yenilikləri görmürlər, aparılması zəruri olan islahatlara qarşı çıxmağa çalışırlar, elektron kitabxanaçılıqdan yan keçməyə üstünlük verirlər. Bu isə yeniliyə qarşı çıxmaq, inkişafı görməməkdir.

İkinci qrup sollar isə informatiklərdir. Bunlar isə ultra yeniciliklər, keçmiş təcrübəni qiymətləndirə bilməyən, yeni informasiya texnologiyasına aludə olan insanlardır. Onlar açıq-açıqına ənənəvi kitabxanaların əleyhinə çıxış edir, kitabxananın struktur quruluşunu dəyişməyə çalışır, kitabxananın bütün iş prosesini elektronlaşdırmağı təklif edirlər. Sola nüfuz edən belə mütəxəssislər də mən deyərdim ki, sağa meyl göstərənlərdən də təhlükəlidir. Onlar dərk etməlidirlər ki, 5 min illik tarixi təcrübəsi olan bəşəriyyətin yaddaşı olan kitabxanaların fəaliyyətinə son qoymaq ideyası heç də müasir cəmiyyət üzvlərinin böyük əksəriyyəti tərəfindən müsbət qarşılanmır.

Məhz buna görədir ki, müasir şəraitdə kitabxanaların işinə yüksək qiymət verən YUNESKO-nun informasiya cəmiyyətində kitabxanaların yeri haqqında bəyanatında “Kitabxana informasiya cəmiyyətinin ürəyidir” fikrini irəli sürülməsi dediklərimizi bir daha təsdiq edir².

Son zamanlar həm respublikamızda, həm də bütün dünyada kitabxana-informasiya xidmətinə, elə ayrılıqda cəmiyyətin informasiya təminatına həsr edilmiş elmi konfranslarda, seminarlarda, simpoziumlarda, demək olar ki, bu problemin müzakirəsi gündəlikdən çıxıb, əsas məsələ kimi kitabxana-informasiya infrastrukturunun bizim yaşadığımız informasiya təcavüzü əsrində inkişafı prinsipləri gündəmə gəlmişdir.³

Kitabxana işinin bütün strukturunda yeniliklər baş verməyə, islahatlar aparmağa başlandı. İlk növbədə kitabxanaların avtomatlaşdırılması, kitabxana işi fəaliyyətinin kompüterləşdirilməsi, kitabxana işinin komplektləşdirilməsindən başlamış, kitabların və digər sənədlərin, elektron vasitələrinin kitabxana qaydası ilə işlənməsi, kitabxana-uçot və hesabat işlərinin, həmçinin kitabxana işinin canı olan oxuculara, tələbatçılara, hüquqi və fiziki şəxslərə kitabxana-informasiya xidmətinin informasiyalaşdırılması prosesi geniş meydan almağa, yeni iş üsulu və formaları, metodiki təminat sistemi meydana gəlməyə başladı. Kitabxana fondlarında elektron nəşrlər, şəbəkə texnologiyası, elektron sənədlər əhəmiyyətli dərəcədə artmaqla, ənənəvi kitabxana fondlarını məzmunca zənginləşdirməklə, kitabxana-informasiya infrastrukturunun inkişafını təmin etməyə başladı. Kitabxana fondlarına fiziki cəhətdən ona məxsus olmayan sənədlər axını başladı. İnternet vasitəsilə elektron resursları ilə işləyən oxucu bunların haradan əldə edilməsini bilmir və heç maraqlanmır. Bütün bunlar gələcək kitabxana texnologiyasının innovasiyası kimi formalaşır.

Beləliklə, kitabxana işinə yeni texnologiyanın tətbiqi, kitabxananın kompüterləşdirilməsi prosesi, kitabxana fondu anlayışı, onun formalaşdırılmasına, struktur quruluşuna heç bir dəyişiklik gətirmir, əksinə, fondun tərkibinin elektron vasitələrlə təkmilləşməsinə, məzmunca zənginləşməsinə, oxuculara kitabxana-informasiya xidmətinin yeni mərhələyə qalxmasına səbəb olur. Bütün bunlar bir daha təsdiq edir ki, ənənəvi kitabxanaçılıqdan imtina etmədən, yeniliyin keçmiş ənənələrlə inteqrasiyasını yaratmaq, yeni kitabxana-informasiya texnologiyasını kitabxana işinə tətbiq etmək daha böyük iqtisadi səmərə verməklə bəşəriyyətin əsrlərlə topladığı kitabxanaçılıq təcrübəsini və ənənələrini qoruyub saxlayır.

² Басов С.А. Библиотека в контексте цивилизации и культуры // Библиотековедение, 2010, № 1, с.26.

³ Шрайберг Я.Я. Библиотеки электронная информация и меняющееся общество в информационном веке. Москва, 2006, с.9.

Amerika filosofu Corc Santayaka hələ XX əsrin əvvəllərində ənənə məsələlərindən danışarkən demişdir: “Tərəqqinin əsasında baş verən dəyişikliklərdən daha çox ənənə durur. Kim ki, keçmişi yadda saxlamağa qadir deyil, onu təkrar etmək məcburiyyətindədir.”⁴

Beləliklə, kitabxana fondu – kitabxananın qarşısında duran məqsəd və vəzifələri, sosial funksiyaları həyata keçirmək, əhaliyə (müxtəlif tip oxuculara) kitabxana-informasiya xidməti göstərmək məqsədi ilə formalaşmış, çap əsərlərinin, müxtəlif növ sənədlərin, elektron daşıyıcıların məqsədyönlü, seçilmiş, sistemləşdirilmiş, qaydaya salınmış, təsnifləşdirilmiş elm, bilik və mərifət xəzinəsidir. Cəmiyyətin inkişafının mühüm amili olan bilik ictimai nemətdir. Elmsiz, biliksiz cəmiyyət tərəqqi və inkişafdan məhrumdur. İctimai nemət olan biliklərin kitabxanalarda toplanması, kitabxanalar vasitəsilə xalqa çatdırılması, kitab fondlarının ən qiymətli xəzinə olmasını bir daha təsdiq edir. Məhz buna görə də “Kitabxana işi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda kitabxana fondunun formalaşması məsələlərinə ayrıca fəsil ayrılmışdır. Ölkəmizin kitabxana fondları Azərbaycan Respublikasının Dövlət kitabxana fondu adlandırılmışdır. Qanunda deyilir: “Azərbaycan Respublikasının Dövlət Kitabxana Fondu kitabxanalararası əlaqələndirilmiş kompleksləşdirmə, qarşılıqlı istifadə, depozitar mühafizə və mübadilə prinsipləri əsasında təşkil edilən, məlumat-axtarış sisteminə malik olan kitabxana fondlarından ibarətdir. Kitabxanalarda olan nadir və qiymətli nəşrlər, xüsusi kolleksiyalar qanunvericilikdə müəyyən olunmuş qaydada Azərbaycan Respublikasının milli-mədəni sərvətlər reyestrinə daxil edilir və xüsusi rejimdə mühafizə olunur.... Azərbaycan Respublikası Dövlət Kitabxana Fondu dövlət mülkiyyətidir”⁵.

Daha sonra qanunda kitabxana fondlarının təchizi, milli kitabxana və böyük elmi-mədəni əhəmiyyət kəsb edən kitabxanalara pulsuz məcburi nüsxələr verilməsi məsələləri öz geniş həllini tapmışdır.

Qanunda kitabxana işi sahəsində dövlət siyasətinin əsas prinsipləri və dövlətin vəzifələri bölməsində böyük uzaqgörənliklə kitabxanaların informasiyalaşdırılması vəzifələri də öz əksini tapmışdır. Qanunda deyilir: “Kitabxana işinin avtomatlaşdırılması və kitabxana fondlarının tədricən müasir informasiya daşıyıcılarına köçürülməsi, elektron mübadilə sistemlərindən (İnternetdən və s.) istifadə və milli fondların həmin sistemlərdə əks olunması; milli və dünya mədəniyyəti sərvətlərinə yiyələnməyə yönəldilən informasiya sisteminin yaradılması”⁶.

⁴ Шрайберг Я.Я. Библиотеки электронная информация и меняющееся общество в информационном веке. Москва, 2006, с.11.

⁵ Мədəniyyət fəaliyyətinə aid qanunlar toplusu. B., 2003, s.122.

⁶ Yenə orada, s.117.

Bütün bunlar kitabxana fondunun formalaşmasının kitabxana informasiya xidməti binasının bünövrəsi olduğunu və bu prosesin bilavasitə yüksək təhsilli, geniş dünyagörüşlü, təcrübəli kitabxanaçılardan asılı olduğunu bir daha aşkara çıxardı. Kitabxanaçı bilavasitə xidmət etdiyi kitabxananın tipindən və profilindən asılı olaraq kitabxananın yerləşdiyi ərazinin iqtisadiyyatını, əhalinin məşğuliyyət sahəsini, insanların tələb və sorğusunu, mədəni səviyyəsini dərinlən bilməli, kitabxananı formalaşdırarkən kitabxananın yerləşdiyi ərazidə yaşayan ziyalıların, mütəxəssislərin, təhsil işçilərinin köməyindən, tövsiyələrindən istifadə etməlidirlər.

Sovet kitabxanaşünaslığında kitabxana fondlarının iki mühüm tərkib hissəsindən ibarət olması göstərilirdi: bunlardan 1-cisi nüvə, 2-cisi isə komplektləşmə hesab edilirdi. Kitabxana fondlarının formalaşması prosesinə tarixi aspektdən yanaşdıqda məlum olur ki, fondun əsas özəyi olan nüvə bütün dövrlərdə həm bilik mənbəyi olan kitabın qorunub saxlanması, həm də kitabxananın bir sosial institut kimi formalaşmasında mühüm əhəmiyyət kəsb etmiş, tarixi təkamül prosesi nəticəsində kitabxana müəssisələrinin bütövlüyünü təmin etmişdir.

Növündən, tipindən, profilindən asılı olmayaraq milli kitabxanalardan başlamış kütləvi kitabxanalara qədər, bütün kitabxanalarda bəşəriyyətin yaratmış olduğu bütün bilik, elm sahələrinə, incəsənətə və texniki ədəbiyyata dair ən mühüm fundamental əsərlər kitabxanaların nüvə fonduna daxil olmalıdır.

Nüvə hər bir kitabxana fondunun əsas tərkib hissəsidir. Nüvə kitabxananın ən zəruri, ən unikal tərkib hissəsi olduğundan, burada kitabxananın tipinə və növünə münasib ən qiymətli bəşəri elmi nailiyyətləri əks etdirən təbiət, texniki, humanitar ədəbiyyat və incəsənətə dair biliklərin əsası olan kitablar, sənədlər, elektron vasitələr və s. toplanmalı qorunub saxlanmalıdır.

Milli, böyük elmi kitabxanalarda fondun nüvə tərkibi üçün demək olar ki, bütün çap əsərlərinin seçilib toplanması zəruridir. Sahəvi kitabxanalarda isə sahəvi ədəbiyyatın toplanması ön plana çəkilməlidir. Kütləvi kitabxanalarda isə bütün elm, texniki ədəbiyyat, incəsənət əsərlərinin ən yaxşı və qiymətliələrinin seçilib toplanması böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Kitabxanaların nüvə fondu nə qədər zəngin və əhatəli olsa kitabxananın cəmiyyətdə tutduğu xüsusi elmi-mənəvi cəkisi bir o qədər artıq olar.

Kitabxana fonduna dair mövcud ədəbiyyatda fondunun ikinci tərkib hissəsi kimi ikinci seçim adlanır. Müasir şəraitdə kitabxanalarda kitabxana fondlarının formalaşması sahəsində baş verən prosesləri diqqətlə izlədikdə belə bir nəticəyə gəlmək olur ki, bu istilah həm adına, həm də məzmununa görə yerində işlənməmişdir. Əgər fondun iki tərkib hissəsindən birincisi nüvədirsə, onda ikinci tərkib hissəsinin adı nə üçün seçim adlanır. Çünki nüvə özü də seçim nəticəsində formalaşır. Bizcə, kitabxana fondunun ikinci tərkib hissəsinin adı çap məhsulunun və elektron vasitələrin “mükəmməl repertuarı”

kimi adlandırıla bilər. Ola bilsin ki, bizim “mükəmməl repertuar” kimi adlandırdığımız istilah o qədər də müvəffəqiyyətli səslənmir. Hal-hazırda bu istehsal barədə fikirləşməyin vaxtı çatmışdır. Kitabxana fondunun tərkib hissəsi olan hər iki növün formalaşmasında da fərqli cəhətlər vardır. Əgər “nüvə”nin formalaşmasında bəşəriyyətin yaratmış olduğu ən dəyərli elmi, mədəni, mə-nəvi sərvətləri, elmi kəşfləri əks etdirən nəşrlər və elektron vasitələr daxil edilərsə, “mükəmməl repertuar” adlandırdığımız ikinci tərkib hissəsinə daha böyük həcmidə, cəmiyyətdə gedən bütün prosesləri, yeni elmi, mədəni, mə-nəvi yenilikləri, elmi kəşfləri, innovasiya xarakterli nəşrləri və informasiya daşıyıcıları daxil edilməlidir. Kitabxana fondunun “nüvə” tərkib hissəsi əsasın təcrübəli, yüksək intellekt səviyyəli kitabxana işçiləri, görkəmli alimlər və təc-rübəli mütəxəssislər tərəfindən, həmçinin oxucu marağı nəzərə alınaraq for-malaşarsa, ikinci tərkib hissəsi bilavasitə oxucuların tələb və sorğuları əsa-sında formalaşdırılır. Hər iki halda formalaşma prosesi çox mühüm iş hesab edildiyindən, bu prosesin təşkilinə kitabxana olduqca ciddi yanaşmalıdır. Məlumdur ki, oxuculara kitabxana-informasiya xidmətinin təşkili bilavasitə bu iş prosesinin müvəffəqiyyətli aparılmasından asılıdır.

Kitabxana fondunun həm “nüvə”, həm də “mükəmməl repertuar” növlə-rinin formalaşmasında oxucu sorğuları və tələbatları mühüm amildir. Oxucu tələbatının öyrənilməsi, elmi ümumiləşdirmələr aparılması, fonda alınacaq çap əsərlərinin və audiovizual materialların, elektron daşıyıcıların müəyyənləşdi-rilməsi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Hər şeydən əvvəl, oxucu tələbatını öyrən-mək üçün xüsusi araşdırmalar aparılmalı, nəzəri cəhətdən əsaslandırılmalıdır. Sahəvi kitabxanalara nisbətən ümumi kütləvi kitabxanalarda ədəbiyyatın se-çilməsi prosesi xüsusilə çətindir. Ümumi (kütləvi) kitabxanaların vəzifəsi ol-duqca qeyri-müəyyən, mürəkkəb və çoxcəhətli olduğundan, kompleksləşmə işini olduqca çətinləşdirir. Buna görə də ümumi (kütləvi) kitabxanalarda ədə-biyyatın seçilməsində iki istiqamət meydana çıxır. Birinci istiqamət tələbat nəzəriyyəsi istiqamətidir. Ümumi (kütləvi) kitabxanalar dövlət müəssisəsi olduğundan dövlət tərəfindən maliyyələşdirilir. Kitabxana əhalinin tələbatını ödəməyə borcludur. Bunun üçün isə daha keyfiyyətli, az vəsait tələb edən layihələr hazırlanmalı, komplektləşdirilərkən ədəbiyyatın elektron daşıyıcı-larının miqdarı və məzmunu müəyyənləşdirilməlidir. Şübhəsizdir ki, bu prob-lemənin həllində ümumi (kütləvi) kitabxanaların üzərinə daha ciddi məsuliyyət düşür. Tələbat nəzəriyyəsini yaradılması və bu nəzəriyyənin ayrı-ayrı kompo-nentlərinin hazırlanması, tələbat nəzəriyyəsinin mahiyyəti, məzmunu, predme-ti və anlayışı haqqında araşdırmalar aparmaq, müasir şəraitə uyğun konsepsi-yalar hazırlamaq kitabxanaşünaslığın əsas vəzifəsi olmalıdır. Bu nəzəriyyənin hazırlanması bilavasitə kitabxanaların iş təcrübəsinin ümumiləşdirilməsinə əsaslanmalıdır.

Ümumi (kütləvi) kitabxanaların komplektləşməsində ikinci mühüm istiqamət dəyər nəzəriyyəsidir. Dəyər nəzəriyyəsi kitabxanaçının qarşısında daha mühüm vəzifə kitabxanaların ən yaxşı, qiymətli, yüksək elmi səviyyəli, daha uzun ömürlü kitablarla komplektləşdirmək vəzifəsi qoyur.

Dəyər nəzəriyyəsi istiqaməti kitabxananın maddi bazasına, büdcəsinə, kitab almaq üçün ayrılan vəsaitə əsaslanır.

Kitabxanaçının qarşısında çox ciddi bir sual meydana çıxır: “yaxşı” kitablara, “uzun ömürlü” kitablara hansı kitabları aid etmək olar? Kitabxanaçı bu suala cavab vermək üçün yenə də oxucu dairəsinə, mütəxəssislərə güvənməli, onların sorğu və tələbatlarını öyrənib ümumiləşdirmək əsasında dəyər nəzəriyyəsinə əsaslandırılmalı, ümumiləşdirmələr əsasında komplektləşdirmənin perspektiv layihəsini hazırlamalıdır.

Kitabxanaçı komplektləşdirmə layihəsini hazırlayarkən öyrəndiyi və əldə etdiyi biliklərə əsaslanmaqla öz fəlsəfi düşüncələri baxımından işə yanaşmalıdır. Kitabxanaçı belə bir fəlsəfi konsepsiyanı rəhbər tutmalıdır ki, kitablara məhəbbət yox, həqiqətə məhəbbət ön plana çəkilməlidir. “Çünki biliyin nəticəsi müdrikdir. Müdriklilik isə bütün qarşılıqlı əlaqələri ilə birlikdə həqiqətə yetişmək qabiliyyətidir.”⁷

Kitabxanaların komplektləşdirilməsi zamanı istifadə edilən müxtəlif forma və üsullar oxucuların tələbatının ödənilməsi prinsipinə xidmət etməlidir. Məhz bu prinsiplər kitabxana işində baş verən təzahürlərin vəhdətini təmin edir. Bəzi tədqiqatçılar kitabxana fondlarını yaxşı seçilmiş, məntiqi ardıcılıqla tərtib edilmiş, antologiyaya bənzədirlər. Bu və ya digər elm sahəsinə, bədii ədəbiyyata aid tərtib edilmiş antologiyalar oxucular tərəfindən ona görə böyük maraqla qarşılanırlar ki, bu antologiyalarda oxucu öz axtardığını tapmaq imkanı əldə edir. Kitablının təsadüfən bir yerə toplanması hələ kitabxana deyil, bu kitablının cəmidir. Antologiyada olduğu kimi kitablının məqsədyönlü seçilməsi, ardıcılıqla toplanması, cəmiyyətin qarşısında qoyduğu məqsəd və vəzifələrə, oxucuların tələblərinə cavab verə bilməsi zəruridir.

Kitabxana fondu elə seçilib formalaşmalıdır ki, insan biliyinin sistemləşməsinə, biliklərin idarə olunmasına, bilik mənbəyi olan kitablar vasitəsilə insanların mütaliəsinə, tərbiyə, təhsil prosesinə təsir etsin. Görkəmli filosof Frensiz Bekonun ifadəsi ilə desək “mütaliə məqsədli cəmiyyət, o isə məqsədli insan yaradır”⁸. Böyük filosofun bu kəlamı öz peşəsini sevən hər bir kitabxanaçının həyat devizi olmalıdır.

⁷ Шира Д.Ж. Введение в библиотековедение. М., 1983, с.78.

⁸ Yenə orada, s.78.

ƏDƏBİYYAT

1. Басов С.А. Библиотека в контексте цивилизации и культуры // Библиотековедение, 2010, № 1, с.26.
2. Шира Д.Ж. Введение в библиотековедение. Москва, 1983, 180 с.
3. Библиотечные фонды: Учебник. М., 1979, 296 с.
4. Столяров Ю.Н. Библиотека: Структурно-функциональный подход. Москва, 1981, 256 с.
5. Xələfov A. Kitabxanaşünaslığa giriş: Dərslik. 2 cildə. C.1. Bakı: Bakı Universiteti Nəşriyyatı, 2001, 400 s.
6. Xələfov A. Azərbaycanada kitabxana işinə dair Heydər Əliyev doktrinası uğurla davam edir. B., 2009, 186 s.
7. Шрайберг Я.Я. Библиотеки электронная информация и меняющееся общество в информационном веке. Москва: Судак, 2006, 36 с.

BOOK FUND SET OF HUMAN VALUES

A.A.KHALAFOV

SUMMARY

The analyzes scientifically-practical problems concept book fund, formation of book fund in the modern conditions.

КНИЖНЫЙ ФОНД СОВОКУПНОСТЬ
ОБЩЕЧЕЛОВЕЧНЫХ ЦЕННОСТЕЙ

A.A.XALAFOV

РЕЗЮМЕ

Статья анализирует научно-практические проблемы понятия книжный фонд, формирование книжного фонда в современных условиях.